

УДК 378.14

О. Є. ОЛЕКСЮК

м. Миколаїв

ТОЛЕРАНТНІСТЬ ЯК ІНСТРУМЕНТАЛЬНА ЦІННІСТЬ ОСОБИСТОСТІ УСПІШНОЇ ЛЮДИНИ

У статті розкрито сутність поняття толерантності, розглянуто ідеї В. О. Сухомлинського щодо важливості виховання якості особистості «толерантність» у людини, проаналізовано дослідження рівня розвитку толерантності у студентів університету.

Ключові слова: толерантність, професійно успішна особистість, погляди В. О. Сухомлинського щодо виховання толерантності.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Виховання толерантності в людських стосунках є стратегічним завданням освіти у ХХІ ст., що зумовлено насамперед підвищенням рівня агресивності, насилля, нетерпимості, конфліктності в суспільстві.

В останні роки гостро постає проблема становлення особистості, формування особистісно-професійних якостей фахівців під час навчання у ВНЗ. Окремою проблемою вважається питання визначення рис характеру та якостей особистості студента, що впливають на його подальшу професійну успішність. Однією з таких якостей є толерантність як визнання, прийняття, розуміння, гуманізм.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз наукової літератури з проблеми дослідження дає підстави стверджувати, що ідеї виховання толерантності мають глибоке коріння в поглядах Платона, Демокрита, Аристотеля, Ж.-Ж. Руссо, Г. Сковороди, Л. Толстого, М. Монтессорі, К. Вентцеля, Р. Штейнера, М. Реріха, О. Швейцера, К. Ушинського, В. Сухомлинського, Ш. Амонашвілі. Відстоюючи духовну свободу особистості, учені розглядали толерантність як основну умову розвитку особистості й суспільства.

Розвідки дослідників, які працюють у сфері вищої освіти, засвідчують, що толерантність як професійно важлива якість спеціаліста розуміється ними як здатність сприймати без агресії інший спосіб життя, поведінки, інші погляди шляхом встановлення довірливих взаємовідносин, співпраці, компромісу (В. Байденко, А. Вербицький, І. Дінісов, А. Заховаєва, І. Ісаєва, М. Пальцев).

Окремі педагогічні аспекти толерантності також перебувають у центрі уваги педагогічної парадигми. Зокрема розглядалося фор-

мування ставлення вихованців до толерантності як суспільно значущої цінності (В. Бергоровий, І. Бех, Т. Болотіна, Б. Гершунський, О. Грива, О. Клепцова, І. Крутова, В. Лекторський, М. Міріманова, Р. Рієрдон, П. Степанов); виховання міжетнічної толерантності (Г. Абдулкарімова, Н. Єдігова, Н. Магомедова, Ф. Малхозова, Н. Мольденгавер, З. Мубінова, В. Тишков); утвердження міжособистісної толерантності учнівської молоді (Г. Безюлева, Г. Скрябіна, Г. Солдатова, О. Шарова, Г. Шеламова); розвиток толерантності в контексті педагогічної взаємодії (Ю. Тодоровцева).

Розробкою методичних рекомендацій щодо формування толерантності студентів займаються й сучасні вчені, серед яких О. Асмолов, Л. Байбородова, В. Беляєва, В. Глебкін, М. Ковальчук, М. Магура, Г. Погодіна, М. Рожков, Г. Солдатова, Л. Федоренко, Л. Шайгерова, О. Шарова, О. Щеколдіна та ін.

Мета статті – висвітлення сутності поняття толерантності, огляд ідеї В. О. Сухомлинського щодо важливості виховання якості особистості «толерантність» у людини, аналіз дослідження рівня розвитку толерантності у студентів університету.

Виклад основного матеріалу дослідження. У теорії сучасного наукового знання мають місце різні підходи до розуміння феномену «толерантність» через його багатоаспектність. Медико-біологічний контекст висвітлює адаптацію організму до несприятливих впливів середовища та його репараційність. Філософський аспект пропонує розгляд толерантності як готовності постійно та згідністю сприймати особистість або річ, як терпіння, терпимість, витримка, примирення. Політичний контекст центрує увагу на повазі

до свободи іншої людини, її поглядів, думок, поведінки. Соціологія трактує толерантність як милосливість, делікатність, прихильність до іншого тощо [8, с. 16].

В аспекті психологічного підходу – це виникнення в індивіда зниження сенситивності до фактів взаємодії, що пов'язане з особливостями темпераменту, із захистом від фрустрації, з комплексом імперативних настанов щодо прояву великодушності до іншого [1, с. 20].

Для В. О. Сухомлинського ідея виховання толерантності полягає у вихованні здатності «...бути терпимим до дрібних недоліків людей, якщо ці недоліки не представляють собою суспільної небезпеки, а зачіпають лише... власні інтереси». Він також зазначав: «Якби міра вимогливості кожної особистості до інших людей визначалася цим мудрим правилом, якби кожен умів не тільки вимагати, але і не помічати, зглянутися, вибачати, прощати, жити було б легше – і кожному з нас, і суспільству в цілому. Велика біда в тому, що міра вимогливості до інших у багатьох людей абсолютно не та, що міра вимогливості до себе, – звідси зіткнення, конфлікти, сімейні трагедії, «відмінність характерів»; звідси знедолені діти» [4].

В. О. Сухомлинський проголошує, що відповідальність учителя за формування особистості величезна і «<...> надзвичайно важливо бути чуйним, делікатним до людини, що розвивається, терпимим до її недоліків, що досягається за допомогою любові і трепетного ставлення до підростаючого покоління», саме таку пораду з розвитку толерантності дає вчителю педагог-гуманіст. Він робить висновок: «<...> справжня любов до вихованців – величезне, необоротне бажання дати їм те, що є у вас доброго для вас самих» [5, с. 361]

Толерантність, за В. О. Сухомлинським, належить до ціннісної категорії і пов'язується із завданнями та напрямками морального виховання.

Сьогодні особливо актуальною стала проблема терпимого ставлення до людей іншої національності, культури. Не секрет, що зараз все більшого поширення серед молоді отримали недобррозичливість, озлобленість, агресивність. Взаємна нетерпимість і культурний егоїзм через засоби масової інформації

проникають в сім'ю, школу. Тому необхідно активізувати процес пошуку ефективних механізмів виховання в дусі толерантності. Толерантність – це миролюбність, терпимість до етичних, релігійних, політичних, конфесійних, міжособистісних розбіжностей, визнання можливості рівноправного існування «іншого».

Найяскравіший представник вітчизняної «педагогіки толерантності», В. О. Сухомлинський писав: «...передача моральних цінностей від старшого покоління до молодшого, коли вихователь і його вихованці відчувають радість трудового співробітництва»; «...від хорошого учителя діти рідко чують заборону і дуже часто чують заохочення»; «Потрібно увійти в становище дитини, розділити з нею її горе і допомогти їй ...найбажаніша і найдорожча допомога – це співчуття, співстраждання, сердечна участь»; «Атмосфера загальної доброзичливості і взаємного творення добра – це та ... риса духовного життя колективу, яка визначає характер взаємовідносин, сутність вчинків, які виражають відносини однієї людини до другої» [7]. Наведені цитати свідчать про велике значення й роль ідей діалогу в педагогічній системі В. О. Сухомлинського.

Толерантність – це чеснота: мистецтво жити у світі різних людей та ідей, здатність мати права та свободи, при цьому, не порушуючи прав і свобод інших людей. Водночас толерантність – це не поступка, поблажливість чи потурання, а активна життєва позиція на основі визнання іншого.

У рамках дослідження проблеми проектування професійно успішної особистості визначено комплекс якостей, необхідних для успішної реалізації поставленої мети. Толерантність як якість особистості займає не останнє місце в цьому комплексі.

У сучасному словнику іноземних слів дається таке визначення толерантності «"Tolerantia" (лат.) – терпимість, терпіння, стійкість, витривалість, поблажливість до чогонебудь, здатність переносити несприятливий вплив».

Звернімося до розуміння толерантності в інших культурах. Так, в англійській мові, за Оксфордським словником, толерантність – «готовність і здатність без протесту сприймати особистість або річ». У французькій мові –

«повага свободи іншого, його способу мислення, поведінки, політичних і релігійних поглядів». У китайській мові бути толерантним значить «дозволяти, допускати, виявляти великодушність до інших». В арабській мові толерантність – «прощення, поблажливість, м'якість, милосердя, співчуття, прихильність, терпіння, витривалість, готовність до примирення».

Таким чином, розуміння толерантності й терпимості неоднозначно в різних культурах і залежить від історичного досвіду, культури та традицій народів.

Розглянемо трактування толерантності в наукових дисциплінах. Під толерантністю в соціально-філософському сенсі цього поняття слід розуміти певну соціальну якість міжлюдських відносин, а також окремих індивідів, їхніх згромаджень і груп, що характеризується установкою на доброзичливе сприйняття «іншого», бажання не тільки зрозуміти, але і, наскільки можливо, прийняти традиції, культуру, переконання, вірування, інтереси, цінності цього «іншого». Толерантним ставленням називається таке, коли людина прагне досягти взаєморозуміння та реалізації власних цілей шляхом досягнення узгодженості своїх дій з діями інших людей, без застосування будь-яких заходів насильства, примусу та тиску, а лише за допомогою взаємодискусій, переконання й обопільною кореляцією поведінкових актів і дій.

Погоджуючись із визначенням толерантності, яке запропонували М. Рожков, Л. Байбородова, М. Ковальчук, ми розуміємо толерантність як «реалізовану готовність до усвідомлених особистісних дій, спрямованих на досягнення гуманістичних відносин між людьми і групами людей, що мають різний світогляд, різні ціннісні орієнтації, стереотипи поведінки» [2].

Основа толерантності та можливий простір її динаміки лежать і діють, перш за все, у досвіді особистості. Тому й виховання толерантності – це, з педагогічної точки зору, цілеспрямована організація позитивного досвіду толерантності, тобто цілеспрямоване створення умов, що вимагають взаємодії з іншими, якими б в очах суб'єкта вони не були.

Специфіка ж самої педагогічної діяльності та гуманістичні цінності професії передба-

чає необхідність терпимого ставлення до людей різних соціальних верств і культур, різних віросповідань і політичних пристрастей.

Прагнення зрозуміти іншого, допитливість, небайдуже ставлення до особистості учня, його життєвої ситуації, особливостям його характеру і мислення – фактори, які роблять роботу педагога осмисленою і результативною, що дозволяють збирати та аналізувати дорогоцінний досвід практичної діяльності, що визначають шляхи успішного професійного вдосконалення, зросту.

У сучасній ситуації під час виникнення міжнаціональних розбратів досвід В. О. Сухомлинського є більш ніж актуальним. На його думку, в основі міжнаціональних відносин повинні лежати такі заповіді: 1) бережи, щади недоторканність, вразливість, ранимість іншої людини; 2) знай, що твоє нерозумне, холодне слово може образити, вразити, засмутити, викликати сум'яття, потрясти, приголомшити; 3) не можна змішувати людські слабкості і зло. Проти зла треба боротися. Зло нетерпимо. Примиритися зі злом – значить і самому стати злим, аморальним; 4) велике зло – принижувати гідність іншої людини, вважати себе особистістю, яка заслуговує поваги, а іншу людину «дрібною порошиною»; 5) дорогим для тебе має стати не «моє», а «наше», тобто цінності, що належать товариству, створені суспільством для щастя і радості всіх, кожної особистості. В. О. Сухомлинський вважав терпимість найважливішим елементом духовної культури особистості, що виражає моральну вихованість і що дозволяє їй орієнтуватися в «складному світі людських пристрастей і характерів» [3].

Продовжуючи педагогічні традиції видатного педагога, О. В. Сухомлинська в статті «Про стан теорії і практики виховання в освітньому просторі України» відмічає, що головна мета, місія виховання повинна полягати в передачі культурних цінностей; підготовці молоді до інтеграції в суспільство; нівелюванні, зменшенні соціальної нерівності. Створення умов для культивування, проектування викладача, який піклується про формування толерантної особистості студентів, повинно стати завданням викладачів вузівського резерву. Особливої значущості в цьому кон-

тексті, на її думку, набувають: міжособистісна комунікація, діалог, створення толерантного комунікативного середовища [6].

Складаючи комплекс якостей професійно успішної особистості фахівця, визначено «толерантність» як одну із загальних складових елементів ціннісної орієнтації майбутнього педагога. Ціннісні орієнтації виражають особисту значущість культурних цінностей, визначеність і спрямованість різних видів духовно-моральної та практичної діяльності. Однією з інструментальних цінностей за методикою М. Рокича «Методика дослідження ціннісних орієнтацій» є «терпимість до поглядів і думок інших (уміння прощати іншим їхні помилки, толерантність». Лонгitudне дослідження за цією методикою проводилося протягом двох років.

Так, у студентів 2 курсу 2013–2014 навчального року ранг цінності «толерантність» підвищився до 9 місця, порівняно з 12-м рангом, який вони мали під час проведення констатуючого зрізу дослідження на початку 1 курсу 2012–2013 навчального року. Порівнюючи структуру ціннісних орієнтацій студентів університету спеціальності Дошкільна освіта, зокрема цінність «толерантність», можна зробити висновок про результативність проведеної роботи щодо формування цієї цінності як якості професійно успішної особистості.

Висновки. Отже, проведений аналіз дозволяє зробити висновки, що сьогодні завдання виховання толерантності повинно

пронизувати діяльність усіх соціальних інститутів і в першу чергу тих, хто має безпосередній вплив на формування особистості людини. Толерантність як якість особистості має бути наявною в комплексі базових ціннісних орієнтирів професійно успішної особистості.

Перспективами подальших досліджень можуть стати пошуки нових форм толерантного виховання студентської молоді, а також формування та розвиток толерантності як цінності особистості, майбутнього успішного професіонала.

Список використаних джерел

1. Бех І.Д. Почуття цінності іншої людини як моральний пріоритет особистості / І.Д. Бех // Початкова школа. — 2001. — №12.
2. Коновалова М. Терпимість — ключ к благополучию общества. Воспитание толерантности. Основные идеи и принципы. — 2006. — №2(38). — С. 27–28.
3. Селищева Л. Толерантность — ключ к благополучию общества. // Библиополе. — 2008. — №6 — С. 36–38.
4. Сухомлинский В. А. Мудрая власть коллектива / В. А. Сухомлинский // Избр. пед. соч. — М., 1981. — Т. 3.
5. Сухомлинский В. А. Разговор с молодым директором школы / В. А. Сухомлинский // Избр. пед. соч. — М., 1981. — Т. 3.
6. Сухомлинська О. В. Про стан теорії і практики виховання в освітньому просторі України / О. В. Сухомлинська // Шлях освіти. — 1998. — №3. — С. 2–5.
7. Сухомлинський В. О. Вибрані твори: у 5 т. — Т. 1 / В. О. Сухомлинський — К.: Радянська школа, 1976. — 458 с.
8. Хомяков М.Б. Толерантность: парадоксальная ценность / М.Б. Хомяков // Журнал социологии и социальной антропологии. — 2003. — №4.

О. ОЛЕКСЮК
Mykolaiv

TOLERANCE AS THE INSTRUMENTAL VALUE OF PERSONALITY OF A SUCCESSFUL PERSON

The article deals with the concept of tolerance, the idea of the importance of education of V. O. Sukhomlynsky's personality «tolerance» in humans are considered, the research of the level of tolerance of the students of the university is analyzed.

Key words: tolerance, professionally successful person, views of V.O. Sukhomlynsky on the tolerance.

О. Е. ОЛЕКСЮК
г. Николаев

ТОЛЕРАНТНОСТЬ КАК ИНСТРУМЕНТАЛЬНАЯ ЦЕННОСТЬ ЛИЧНОСТИ УСПЕШНОГО ЧЕЛОВЕКА

В статье раскрывается понятие толерантности, рассматриваются идеи В.А. Сухомлинского относительно важности воспитания качества личности «толерантность» у человека, проанализировано исследование уровня развития толерантности у студентов университета.

Ключевые слова: толерантность, профессионально успешная личность, взгляды В. А. Сухомлинского относительно воспитания толерантности.

Стаття надійшла до редколегії 03.12.2014